

חסידי הארץ השטוחה ומשבר הקורונה: בנייה ופירוק של השקפת עולם הופכית

אדם קלין אורון*

תקציר. חסידי הארץ השטוחה מאמינים שכניגוד לטענה המקובלת, העולם שטוח ואיננו בתנועה. לצד זאת, הם מאמינים שקיימת קונספירציה נרחבת של אליטות הפועלות מאחורי הקלעים על מנת לקדם את טובתן האישית, והן נכונות – ואף מבקשות – לפגוע במידה חריפה בשאר האנושות. את זאת הן עושות באמצעות הנדסת תודעה נרחבת, שעיקרה שקרים מקיפים לגבי צורת העולם, המערכות השולטות בו והאירועים המתרחשים בו. הידוק השליטה הממסדית בחיי הפרט והתפשטותה של מגפה עולמית הם חלק מהתחזיות של חסידי הארץ השטוחה, והיה אפשר לצפות שהתגשמותן בזמן הקורונה תהיה קלה יחסית לעיכול עבורם. אך בפועל, גם אצלם התגובות הרגשיות והקוגניטיביות היו הלם וייאוש. בהתבסס על נטונוגרפיה וראיונות, הערת מחקר זו ממפה את השקפת עולמם של חסידי הארץ השטוחה בשגרה ואת תגובתם למשבר הקורונה, ומציעה השערה טנטטיבית שלפיה גם מערכת אפיסטמולוגית שונה במובהק איננה מכוננת באופן אוטונומי אלא כנגד המערכת המקובלת.

מילות מפתח: קונספירציה, עולם שטוח, קורונה, אפיסטמולוגיה

מתחילת מרץ 2020 העיסוק בקורונה בישראל התגבר לכדי רעש ציבורי וחוקי גדול. רשימת ההגבלות הלכה ותפחה במהלך חודש מרץ: בידוד בתי לשבים ממדינות מסוימות, ואז לכלל הנכנסים לארץ; איסור על קיום התכנסויות גדולות; השבתת מערכת החינוך; הגבלות תנועה, איסור יציאה מהבית, סגירת בתי כנסת ומקומות עבודה. כל אלה התרחשו במקביל למשבר פרלמנטרי חריף, שהגיע לשיאו בהתפטרות יושב ראש הכנסת.

אני מביא רשימה זו כדי להזכיר את המצב הרגשי שנפוץ באותה התקופה. מובן שזהו רק דיווח אנקדוטלי, אבל אני, למשל, חשתי תערובת מוזרה וקשה לעיכול של רגשות: בהלה – מההיקף והמהירות של השינויים בעולם ובארץ; פחד – מהקורונה עצמה, מהנזק החברתי והכלכלי, ממצב הדמוקרטיה בישראל, ממצב התעסוקה של בני המשפחה; כעס ותסכול – בשל אובדן החירות וביטול תוכניות; והרבה חוסר ודאות – מהעתיד הקרוב (הזמן הבלתי מוגבל בבית עם הילדים) ומהעתיד הרחוק, שהיה פשוט בלתי אפשרי לניבוי. חשתי שהמערכת האפיסטמולוגית שבה אני משתמש כדי להחליט מה נכון ומה לא, מה באמת קרה ומה עתיד

* ד"ר אדם קלין אורון, מכון ון ליר בירושלים

הערות מחקר לעת קורונה

לקרות, שבורה לחלוטין, ושהאפרטוס ההרמנויטי שלה חסר תועלת באופן מהותי. במילים פשוטות, לא הבנתי מה קורה ואיך אני אמור לפרש את זה.

לא כך היה אמור להיות המצב אצל חסידי הארץ השטוחה, שאותם אני חוקר זה כשנה. לכאורה, המצב המתגלגל במהלך מרץ היה התגשמות די מדויקת של תחזיות שבהן החזיקו מזמן. המידע ששודר בחדשות והלך והתפשט במרחב הציבורי היה בלתי נתפס עבורי, אבל עבורם הוא היה אמור להיות קל לפירוש קוגניטיבי ואפיסטמי וגם לעיכול רגשי, מפני שהתאים היטב לתפיסת העולם שלהם ולתחזיות שלהם לגבי העתיד.

על כך העידו ממצאים שאספתי עד לתקופת הקורונה באמצעות כמה ראיונות עומק ובעיקר נְטוֹגְרַפִּיה שערכתי (ועודני עורך) בקבוצת טלגרם המוקדשת לנושא. קבוצה זו, שאליה הזומנתי לאחר שהצגתי את עצמי בקבוצת פייסבוק, פועלת באפליקציית המסרים טלגרם, שנחשבת מאובטחת ואנונימית יותר, ומפוקחת ומצונזרת פחות, מאפליקציית מסרים פופולריות ממנה דוגמת וואטסאפ. עם כניסתי לקבוצה, ומדי כמה שבועות מאז, הצגתי את עצמי כחוקר וביקשתי את רשותם של הנוכחים – שרובם המוחלט פועל תחת כינויים אנונימיים – לתעד את ההתכתבויות בקבוצה, המונות לרוב כמה מאות הודעות ביום. אם בזכות האנונימיות של מרבית הכותבים, אם מפני שהזומנתי לקבוצה על ידי המנהל שלה במאמץ לשכנע אותי באמינות התכנים, ואם מסיבה אחרת – איש מחברי וחברות הקבוצה מעולם לא הביע התנגדות לנוכחותי בה (אף שנתקלתי בהתנגדות רבה בקבוצה אחרת של חסידי הארץ השטוחה הפועלת בפייסבוק). לעיתים אני משתתף בדיונים בקבוצה, אך רוב הזמן אני קורא פסיבי.

חברי וחברות קבוצת הטלגרם הגיבו למשבר הקורונה אחרת מכפי שציפיתי: הטלטה הרגשית והאפיסטמית שלהם הייתה עמוקה. התברר שגם השקפת עולם מנוגדת לחלוטין למקובל נשענת על המקובל. אך מהי השקפת עולמם? חסידי הארץ השטוחה מאמינים, ראשית לכול, שהעולם שטוח ואינו בתנועה. עוד הם טוענים שאין חלל, אין כוכבים (במובן של גרמי שמיים ענקיים), אין שמש ואין ירח. רובם מחזיקים בקוסמולוגיה גאוצנטרית, כלומר מאמינים שהארץ נמצאת במרכז היקום, והיא גם כמעט כל מה שיש ביקום. לטענתם, הגישה שלהם אמפירית בעיקרה: האופק נראה לכם שטוח? זה מפני שהוא שטוח. אתם מרגישים שאתם במנוחה כשאתם יושבים על כיסא בבית? זה מפני שאתם במנוחה, ולא מסתובבים במהירות 500 מטרים בשנייה בזמן שאתם גם נעים סביב השמש במהירות של 29 קילומטרים בשנייה. רובם מאמינים שמעל למשטח הארץ יש כיפה, ומעליה, וגם מתחת לאדמה, יש מים, עליונים ותחתונים. חלק מהשטוחיסטים (כפי שהם מכנים את עצמם) מטפחים תדמית של חוקרים עצמאיים המסרבים לקבל את הנחות המדע הנוכחיות ובודקים דברים בעצמם. חלקם, גם בארץ, אכן עורכים ניסויים (חובבניים) להוכחת צדקתם. בתחילת 2020 הם ערכו למשל ניסוי שבו האירו בפנס מצד אחד של הכנרת כדי להדגים שרואים את הפנס גם בצידה השני, אף שהוא היה אמור להיות מוסתר על ידי קימור כדור הארץ. יש להדגיש שלמרות שמדי פעם נערכות פעולות משותפות שכאלה, אין מדובר בקהילה מגובשת או יציבה אלא בקבוצה של פרטים, שחולקים את האמונה בעולם השטוח אך חלוקים לגבי נושאים רבים אחרים, וכמעט כל השיחה ביניהם מתקיימת במדיום הדיגיטלי.

עבור רובם, הארץ השטוחה איננה הראשית או האחרית של המערכת האפיסטמולוגית: רובם מחזיקים במגוון אמונות לא־קונבנציונליות והארץ השטוחה גם אינה נושא השיחה

העיקרי. בדיעבד, זה נראה הגיוני למדי: אם הטענה שהעולם עגול וסוכב סביב השמש שבגלקסיית שביל החלב היא טענה שקרית – להפצת השקר הזה שותפות כל מערכות החינוך בעולם במאות השנים האחרונות, כל הקהילה האקדמית וכל ממשלות העולם, או לפחות כל אלה שיש להן תוכנית חלל. לפיכך, אם אתה מאמין שהעולם שטוח אתה גם מאמין בתאוריות קונספירציה. אבל בביוגרפיות של רבים מהכותבים בקבוצת הטלגרם (ובביוגרפיות של כל אלה שראיינתי) הכיוון היה הפוך: הם האמינו בתאוריות קונספירציה אחרות קודם לכן, ורק מאוחר יותר החלו להאמין גם בעולם השטוח.

לא אכנס כאן לדיון כללי על תאוריות קונספירציה, רק אציין שהן נפוצות הרבה יותר מהמקובל לחשוב (ראו למשל; Aaronovitch, 2009; Hofstadter, 1963; Olmsted, 2019; Uscinski & Parent, 2014; ולסקירה כללית של התחום ראו Byford, 2011). לפי ההגדרה המקובלת בספרות, תאוריית קונספירציה היא הטענה ששחקנים חזקים פועלים מאחורי הקלעים, בניגוד להצהרותיהם הפומביות, כדי לקדם את האינטרסים שלהם בניגוד לאינטרס הכללי. יש רק לחשוב על הוויכוחים הפוליטיים בישראל בימינו כדי להבין שתאוריות קונספירציה נפוצות מאוד בשיח הציבורי הישראלי. אלא שחסידי הארץ השטוחה (תחום שלגביו כמעט שלא נערכו מחקרים) אינם מאמינים בתאוריית קונספירציה אחת או שתיים: תפיסת העולם שלהם היא קונספירטיבית מן היסוד.

בקהילות מקוונות של חסידי הארץ השטוחה יש מערך נרחב מאוד של תאוריות קונספירציה, אבל לרובן טענת יסוד משותפת: העולם כולו מנוהל בחשאי בידי קבוצה מצומצמת של אנשים בעלי כוח כמעט בלתי מוגבל. לעיתים נטען שאלו הישועים, לעיתים כת השטן, לעיתים היהודים (טענה קיימת גם בקרב שטוחיסטים בישראל), לעיתים הנאצים או האילומיניטי, אבל לרוב אלו הבונים החופשיים, המאסונים. אם מתוך ידע אזוטרי עתיק ואם בעזרת טכנולוגיה מודרנית, לרשות המאסונים עומדות שיטות יעילות ומתוחכמות שבאמצעותן ביכולתם לערוך מניפולציות מנטליות וביולוגיות. אתאר בקצרה את המניפולציות האלה כדי לשרטט תמונה מלאה יותר של תפיסת השטוחיסטים את הקאבאל הזה, את מטרותיו ואת התפקיד שלהם עצמם כמוכילי המאבק נגדו.

לתפיסתם של שטוחיסטים, המאסונים הם רשת גלובלית של שליטי עולם הדואגים לאינטרסים של עצמם. לא תמיד קל לזהות מאסונים, אבל כלל האצבע הוא שכל מי שיש בידיו הון מכל סוג שהוא הוא בהכרח מאסוני או פועל עבורם. מפורסמים, פוליטיקאים, מדענים בכירים, ומן הסתם גם עשירים – כולם מאסונים. בנימין נתניהו וגם בני גנץ, ארגון הבריאות העולמי, האו"ם, בית המלוכה הבריטי, משפחות רוטשילד ורוקפלר, הביטלס, שלמה ארצי, אייל שני, טום קרוז, ביל גייטס, אלברט איינשטיין, דוד בן-גוריון, מייקל ג'ורדן, קובי בריונט – כולם מאסונים או פועלים למענם. כך כתב בקבוצת הטלגרם שטוחיסט המתגורר כעת מחוץ לישראל:

בונים חופשיים יושבים למעשה על כל מוקדי הכוח הכלכליים והפוליטיים בעולם, שולטים בבנקים, בממשלות, בכתי המשפט, בהנהגה דתית וכו'. וגם שולטים בתעשיות שדרכן הן (וכך במקור) מעצבים את דעת הקהל, כל תאגידי המדיה המרכזיים (כלי התשקורת), תעשיות הסרטים והטלוויזיה, רדיו, משחקים. אין שום דבר שנוצר היום

בעולם בהקשר של עיצוב תרבותי ודעת קהל, שידם של הבונים לא חלק ממנו.
(20.4.2020)

איך המאסונים מצליחים לשלוט ביעילות רבה כל כך? מלבד שליטתם המוחלטת בכל מוקד של כסף, כוח או מידע, הם גם אשפים במניפולציות ובשליטה תודעתית. לפעמים הטענה היא שמדובר ב"אשפים" במובן המילולי, כלומר בטכניקות מאגיות שבאמצעותן ביכולתם לערפל את תודעתם של אנשים, אבל לרוב הטענה המקובלת אצל השטוחיסטים היא פסיכולוגית וטכנולוגית יותר: שימוש מרובה בתנועות ידיים, טכניקות של NLP, ומעל לכול – פעולות false flag ו־predictive programming. פעולות false flag הן מבצעי הפחדה המוניים ומזויפים לגמרי שמאפשרים לקדם את האג'נדה המאסונית. דוגמאות ספציפיות לכך הן אירועי 11 בספטמבר ורצח רבין, והממצאים שלי עד כה מראים שעבור רבים מהשטוחיסטים שני האירועים האלה היו הטריגר שגרם להם להתעניין בתאוריות קונספירציה (בזמן אמת או בדיעבד, בדרך כלל בסרטונים שנצפו ביוטיוב; החשובים שבהם הם סרטי Loose Change, שהתפרסמו בין 2005 ל־2009). אבל באופן כללי, פעולות false flag הן פחות או יותר כל ההיסטוריה המתועדת: אם בכל המדינות שולטים אותם האנשים, למה שיהיו מלחמות בין מדינות? ובכן, אין באמת מלחמות שכאלה, כי אין באמת מדינות. גם מלחמות הדת לא התקיימו, כי אין הברל בין הפרוטסטנטים לקתולים. השואה לא התרחשה. אנחנו אפילו לא יודעים שעכשיו 2021, כמו שכתב טל¹: "כל התארוכים שלנו כנראה שגויים מהיסוד... אפילו אי אפשר להוכיח שהיום יום ראשון... שלא לדבר על 1000 שנות היסטוריה שנעלמו" (14.11.2019). אם שטוחיסט לא ראה משהו כמו עיניו, הוא מפקפק בקיומו. לדוגמה, כשהחלו לדבר על מגפת הקורונה בישראל והוזכרה השפעת הספרדית, כמה שטוחיסטים הביעו בקבוצת הטלגרם פקפוק בכך שבאמת הייתה מגפה שכזו.

וכאן מגיע ה־predictive programming. המטרה בתכנות תודעה שכזה איננה רק להנדס את תגובת הקהל באמצעות אירועים מזויפים שיוצרים פחד וצייתנות, אלא להכין את נתיבי התגובה התודעתיים שלו מראש באמצעות סיפורים. הסיפורים הללו יכולים להיות משווקים כאמת: השפעת הספרדית נעצרה במדינות שנקטו ריחוק חברתי והתפשטה בכאלה שלא; החצבת פוגעת באוכלוסיות שלא התחסנו. הם יכולים גם להיות משווקים כדת: ישוע ציית לשלטונות ומעולם לא נקט אלימות. או שהם יכולים להיות מוצגים דווקא כסיפורים, למשל על מגפת זומבים או עולם פוסט־אפוקליפטי. ואז, כשמגיע האירוע עצמו – שגם אותו השטוחיסטים תופסים כמזויף לחלוטין – אנשים כבר "מתוכנתים" לגבי האופן שבו יש להגיב אליו.

לשאלה מה הם המניעים לפעולות אלו של המאסונים עונים השטוחיסטים שכמו במקרה של הפצת השקר לגבי היותו של העולם עגול, המטרה היא לגרום לאנשים להאמין לא למה שהם רואים כמו עיניהם אלא למידע המופץ בערוצים ממסדיים כגון מערכת החינוך והתקשורת, משום שקל יותר לשלוט באנשים כשאתה שולט לחלוטין בתמונת המציאות שלהם. אבל, הם מוסיפים, הרמייה המתמדת הזאת דורשת משאבים רבים, ולכן, לשם הנדסת העתיד, מקודמות כמה תוכניות שמטרתן השגת שליטה יעילה יותר: הכנסת צי'פים לכל האוכלוסייה שיקלו על ניטור ושליטה בה; הפצת טכנולוגיות של שליטה מוחית, בין השאר טכנולוגיית 5G

¹ כל השמות בדויים.

(הדור החמישי של הטלפונים הסלולריים); ואג'נדה 21, שלכאורה היא תוכנית של האו"ם לצמצום הנוזק הסביבתי, אבל בפועל מטרתה צמצום דרמטי של אוכלוסיית העולם, בין השאר באמצעות חיסונים קטלניים ומחלות מהונדסות שיהרגו מיליארדים.

המיקוד של המחקר המתואר כאן הוא התגובות הרגשיות והתפיסתיות של השטוחיסטים להופעת וירוס הקורונה, ולכן אחזור לתגובות שלי עצמי. כאשר נחשפתי לכל המידע שתואר לעיל לגבי תפיסת העולם שהשטוחיסטים מחזיקים בה, הגבתי במידה מסוימת של בהלה אמפתית: היה נדמה לי שתפיסת עולם כזאת תביא למצב רגשי של בהלה מתמדת. שאלתי על כך את אבנר, שטוחיסט המתגורר בצפון:

ש: אני מדבר על איך אתה קם בבוקר. אתה מביץ? אתה פוקח את העיניים ומסתכל על...
על...

ת: מה זאת אומרת, אחי? אני ב-mission, אני נביא, כפרה עליך, אני באתי להציל את העולם.

ש: אבל זה עולם סופר מפחיד.

ת: אבל אני אציל אותו, אחי. (28.10.2019)

כאן מתגלה ישירות הממד הרגשי. אפיסטמולוגית, השטוחיסטים מאמינים שהעולם הוא מקום שבו כל סמכות וכל מוסד פועלים נגדם; שבו כוחות אפלים זוממים לשלוט ולהרוג אותם ואת יקיריהם; שבו התוכניות המפלצתיות ביותר שאפשר להעלות על הדעת הן אמת לאמתה. אך לרוב, תגובתם הרגשית לכך איננה בהלה או אפילו זעם. חלקם חרורי אופטימיות משיחית, כמו אבנר. חלקם לא באמת מאמינים שאפשר לנצח את המאסונים הכול-יכולים, אבל חשים שהם עצמם חלק מאליטה אחרת, שוחרת צדק ובעיקר יודעת את האמת. לתובנה שיש קונספירציות בעולם הם מתייחסים כאל "התעוררות". הם כמובן כועסים על המאסונים, אבל קצת כמו שכועסים על נחש קובריה: למה כבר אפשר לצפות ממנו? רבים מהם מתוסכלים מכך שרק מעטים התעוררו ושרוב האנשים סביבם מסרבים להקשיב להם, אבל הרגש העיקרי שמניע אותם איננו כעס ואפילו לא תסכול, אלא תחושת בחירה ושליחות. ואז הגיעה הקורונה.

טיסות בוטלו. חופש התנועה הוגבל לרדיוס של 100 מטרים מהבית. סגר מוחלט הוטל בפסח. הורגש מחסור בביצים. חשתי שהמערכת האפיסטמולוגית שלי קורסת: היא אינה מותאמת להתמודד עם ההווה, ולכן גם אינה יכולה לנבא את העתיד, ושינוי המשקל האפקטיבי שלי קרס גם הוא. ציפיתי שהתגובות של השטוחיסטים יהיו שונות לחלוטין, מפני שהם דווקא ידעו לנבא את העתיד: במקרה הטוב זהו עתיד שבו ישתילו צי"פים באנשים וישלטו להם במוח, ובמקרה הרע יישאר בחיים אחוז אחד מאוכלוסיית העולם וגם הוא יחזק במכלאות שמטרתן לספק דם טרי. זאת הייתה ממילא הנחת היסוד שלהם. לו הייתי מנסח השערת מחקר מסודרת בזמן הקורונה, אזי השערת המחקר שלי הייתה שהשטוחיסטים יחשבו שכל נבואותיהם מתגשמות בזו אחר זו וירגישו תחושת סיפוק משום שצדקתם הוכחה, ואולי גם יתעורר בהם להט מיסיונרי לגייס אנשים נוספים להשקפת העולם שלהם. הרי לא קשה לפרש את הקורונה כהגשמה של נבואותיהם החזויות שבקרוב ייערך פרויקט הפחדה כלל-עולמי, מבצע false flag

הערות מחקר לעת קורונה

בקנה מידה עצום, שיקרע את מסכת הדמוקרטיה מעל פני הדיקטטורה ההולכת ומתממשת, וכל זאת לצד מחלה בלתי נראית הקוטלת באוכלוסיית העולם. ולא רק לי היה נראה שנבואותיהם מתגשמות: העניין בתאוריות קונספירציה ברחבי העולם עלה בחדות בתקופת הקורונה. מכון Pew מצא בחודש אפריל 2020 ששליש מהאמריקנים מאמינים כי נגיף הקורונה הונס במעבדה (Schaeffer, 2020). בישראל וברחבי העולם התחילו להתפשט שמועות על כך שהרשויות מנצלות את מצב החירום כדי לפרוס רשת סלולרית בטכנולוגיית דור 5, או שרשת כזאת כבר נפרסה והיא הגורם לקורונה, והודעות רשמיות על התנגדות לכך נמסרו מעיריית חיפה, גן יבנה ופרדס חנה-כרכור, אף שפריסה כזאת כלל לא תוכננה אז (שפיגל, 2020). וקבוצת הטלגרם הלכה וגדלה: ב-13.3 היו בה 150 חברים, ב-13.4 190 חברים, וב-30.12 היא כבר כללה 298 חברים וחברות.

אבל דווקא בקרב אלו המשוקעים לגמרי בעולם קונספירטיבי, השטוחיסטים הוותיקים יותר, התגובה הייתה אחרת. במהלך פברואר, ככל שהתרכו הדיווחים על המצב בעולם ועל ההכנות הנעשות בישראל, הייתה בקבוצה אווירה מסוימת של "אמרנו להם", אבל לקראת סוף מרץ הטון הרגשי בקרב השטוחיסטים השתנה מאוד ושפתם האפקטיבית כללה ביטויים של בהלה, דכדוך, ובעיקר בלבול. חלקם היו מתוסכלים מדברים קונקרטיים, למשל מכך שאנשים קיבלו את ההנחיות והמסרים של השלטונות. גם זה ממצא מפתיע, שהרי הציבור הגיב בדיוק כפי שהשטוחיסטים היו יכולים לצפות שה-predictive programming של המאסונים תכנת אותו להגיב. למרות זאת, זוהר כתב בקבוצה ש"התגובה של הציבור, זה הדבר הכי מזעזע ומסוכן בכל הבבלת הזה" (27.3.2020). רונה כתבה ש"לפעמים אני חושבת שאולי מגיע להם להיות מובלים לתהום" (23.3.2020). עניין אחר שתסכל אותם היה חוסר הפעולה שלהם עצמם, כמו שכתב אמיר, כנראה הדובר הרהוט ביותר בקבוצה: "עצוב שעדיין עוסקים בלהתווכח על אמונה ולא להתכונן לשרוד ולעזור להציל אחד את השני. כמה זמן יש לנו עוד 'להתעורר'? אנחנו עושים את זה כבר שנים!" (7.4.2020).

אולם אצל רוב חברי הקבוצה היו הרגשות הקשים כלליים יותר, ונבעו מהמצב בכללותו ומחוסר יכולת לעכל אותו. רמי, אחד הקולות החזקים והבוטים ביותר בקבוצה, כתב: "התאבון הלך לי כבר לפני כמה ימים נראה לי ירדתי כבר איזה 8 קילו... אני לא רציתי לדרוץ... אבל גם דיכאון מהמצב וגם הפסקתי לעשן אז הלכו המאנצ'ו והתאבון יחידו" (26.3.2020). עמוס, שעוסק בקונספירציות יותר מ-20 שנים, כתב שהוא מרגיש שהוא "שקע ממש" בתקופה הזאת (2.4.2020), עשרה ימים לאחר שדיבר על "ייאוש דיכאון חוסר אמון" (23.3.2020). ריקרדו כתב שהמצב "עצוב, הזוי, מכעיס" (7.4.2020), ורמי, שהוא בעל משפחה, כתב ש"אני עצמאי והכריחו אותי לא לעבוד. מאיפה אשלם על האוכל?" (23.3.2020), והוסיף ש"כמה רעל מצטבר בכך מרוב סיוטים. בסוף זה מתפוצץ". על כך ענה לו עמוס ש"מי בכלל רוצה להביא ילדים לעולם רע שכזה", ואמיר הוסיף "לגמרי, כמו לשאת משקולת שרק צוברת עוד משקל מיום ליום. תחושת המצור הזו...". מאוחר יותר ציין רמי ש"כבר לא נשאר כמעט גשרים שלא שרפתי" בוויכוחים ובמריבות ביישוב מגוריו, ודן אמר שמצבו דומה: "חופשי נשרפים גשרים אבל פאק איט" (25.3.2020).

השטוחיסטים ראו איך נבואותיהם מתגשמות: תחזיות אימה מושמעות בכל אמצעי התקשורת, השלטונות מהדקים פיקוח, ההמונים מצייתים לתקנות שבכירור יפגעו בחירות ובהכנסה שלהם עצמם. לכאורה, כפי שהשטוחיסטים ציינו בעצמם, הם היו אמורים להתחזק

באמונתם: המערכת האפיסטמולוגית שלהם הייתה מותאמת למצב החדש הרבה יותר מזו שלי, למשל. אבל רבים מהם הגיבו במועקה ובבלבול דומים מאוד לאלה שלי.

המחקר שלי לגבי השטוחיסטים נמצא עדיין בשלב ראשוני למדי, אבל בהערת המחקר הזאת נוצרה הזדמנות להתמקד בנושא ספציפי בתוכו: למה הגיבו השטוחיסטים כפי שהגיבו למשבר הקורונה? בשלב זה יש לי רק השערות רופפות מאוד. עלה בדעתי ספרם המפורסם של פסטינגר, ריקן ושכטר *When prophecy fails*, שהראה כי כישלונן של תחזיות אפוקליפטיות אינו מערערת את המאמינים אלא דווקא להפך – הוא מחזק את אמונתם ובעיקר את הלהט המיסיונרי שלהם. כאן, נדמה לי, המצב הפוך: התחזיות האפוקליפטיות דווקא מתממשות, והמאמינים מגיבים לכך במצוקה רגשית ובהסתגרות. מדוע?

ההשערה הטנטיבית שלי היא שאף כי לכאורה המערכת האפיסטמולוגית של השטוחיסטים שונה מאוד מזו הנפוצה בסביבתם (וברור לי שגם אצלם וגם בסביבתם יש יותר ממערכת אחת כזאת), בפועל היא איננה מערכת אוטונומית אלא מערכת הופכית. במילים אחרות, תפיסת העולם שלהם איננה כזו המכוננת עצמאית, אלא היא תפיסת עולם המכוננת כנגד. באפיסטמולוגיה שלהם, המציאות המוצגת לכולנו באופן רשמי – במערכת החינוך, בכידור, בממשל, באקדמיה – היא שקר אחד גדול, שכל המערכות כולן מגויסות להמשיך ולקיים אותו. אבל ברגע שכל המערכות הללו מפסיקות לתפקד באופן שבו הן מתפקדות בשגרה, וברגע שתפיסת המציאות המוצגת מתערערת אף היא, האפיסטמולוגיה שלהם כמוה כרג מחוץ למים.

ייתכן שאם הייתה זו קהילה מבודדת מהעולם, תגובתם הייתה אחרת. אבל הקבוצה שאני חוקר אינה מבודדת מהעולם: זוהי קהילה כנגד העולם. העולם, מבחינתם, אינו שטוח ותו לא; הוא עולם שטוח כנגד הטענה שהעולם עגול. במידה רבה של צדק, הם רואים עצמם כמורדים, ויש להם בהחלט תפיסה אפוקליפטית. אבל זו עמדתם בשגרה, כמצב מתמשך, והיא מכוננת כנגד עמדות אחרות, אף הן בשגרה. סוף העולם תמיד נמצא אצלם מעבר לפינה, והאשליה השקרית של המציאות תמיד עומדת להיקרע, בעתיד הקרוב אך לא כרגע. כשהשגרה שכנגדה הם בנו את השקפת עולמם משתנה, השקפת העולם שלהם אינה מותאמת – לפחות לא בזמן השינוי עצמו – להתמודד איתה טוב יותר מאשר השקפת עולם של מי שדווקא מקבלים את המציאות היומיומית. מתברר כי גלגל שיניים שמסתובב הפוך הוא עדיין חלק ממערכת, וכשהמערכת נתקעת, הוא נתקע יחד איתה. המערכת האפיסטמולוגית של השטוחיסטים נתקעה, ותגובתם הרגשית הייתה קשה כמו זו שלי. מבחינתם העולם בהחלט אמור להסתים באפרייל, אבל תמיד היה זה אפרייל של השנה הבאה.

בימים אלו אני מקטלג ומעבד את עשרות אלפי ההודעות שנכתבו בקבוצת הטלגרם מאז פרוץ משבר הקורונה (וגם בכמה קבוצות פייסבוק, פעילות פחות) ואת ששת ראיונות העומק שערכתי עד כה, וממשיך לאסוף שטוחיסטים שמוכנים להתראיין (רובם חשדנים מאוד). מטרתי היא למפות באופן מדויק ומפורט יותר את המערכת האפיסטמולוגית ואת מנעד התגובות האפקטיביות של השטוחיסטים לפני משבר הקורונה ובמהלכו.

מקורות

שפיגל, נעה (2020, 20 באפריל). ראשי רשויות יצאו נגד טכנולוגיית דור 5, אף שהיא כלל לא נפרסת כרגע בישראל. הארץ.

Aaronovitch, David. (2009). *Voodoo histories: The role of the conspiracy theory in shaping modern history*. Jonathan Cape.

Byford, Jovan. (2011). *Conspiracy theories: A critical introduction*. Palgrave Macmillan.

Hofstadter, Richard. (1963). *Anti-Intellectualism in American life*. Vintage.

Olmsted, Kathryn S. (2019). *Real enemies: Conspiracy theories and American democracy, World War I to 9/11* (2nd ed.). Oxford University Press.

Schaeffer, Katherine (2020). *Nearly three-in-ten Americans believe COVID-19 was made in a lab*. FACTANK: News in the Numbers.

Uscinski, Joseph E., & Joseph M. Parent. (2014). *American conspiracy theories*. Oxford University Press.